

Lantbruk
Jakob Ebner
Direktnr. 023-818 79
Faxnr. 023-818 18
jakob.ebner@w.lst.se

Cathrine Fodstad
Regionrådet for Fjellregionen
Aumliveien 4c, 2500 Tynset
Norge
Cathrine.fodstad@hedmark.org

Slutrapport

**Projekt: Hjärtat i Skandinavien - Med levande landsbygd
R30441-68-08**

LÄNSSTYRELSEN I JÄMTLANDS LÄN	
INK	2012 -03- 01

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning.....	3
Summary	3
2. Projektets bakgrund.....	4
2.1 Varför uppstod projektet och problem bakgrund.....	4
2.2 Huvudmän.....	5
2.3 Finansiering	6
2.4 Mål	6
2.5 Tidsplan.....	7
2.6 Avgränsningar	7
3. Projektets verksamhet, resultat och effekter.....	8
3.1 Projektbeskrivning.....	8
3.1.1 Mötesplatser och gränsregionala nätverk.....	8
3.1.2 Attraktiva Tätorter.....	9
3.1.3 Småskala energiløsninger.....	11
3.1.4 Synliggöra och profilera attraktiva livsmiljöer.....	13
3.1.4.1 Boende med hundspann.....	13
3.1.4.2 Boende med flyg.....	13
3.1.4.3 Boende med häst	14

3.1.4.4 Ung företagsamhet	16
3.1.4.5 Gränser och gränslöshet i Mittskandinavien	16
3.1.4.6 Gemensam krigshistoria	17
3.1.4.7 Budeiekalenderen	17
3.1.5 Utveckla och bibehålla kommersiell och offentlig service	17
3.2 Målgrupp	18
3.3 Resultat och resultatindikatorer samt effekter	19
3.3.1 Resultat, måluppfyllelse och effekter	19
3.3.2 Analys av projektgenomförandet	25
3.3.3 Vägen vidare framåt	25
3.4 Budget	26
4. Indikatorer	27
5. Projektets påverkan på de genomgående (horisontella) kriterierna	30
5.2 Gränsregionalt mervärde	30
5.2 Bättre miljö	30
5.3 Jämställdhet mellan kvinnor och män	31
5.4 Etnisk mångfald och integration	31
6. Informationsinsatser och skyltning av projektet	31
7. Underskrifter	32
8. Bilagor	33
8.1 Sammanställning av deltagerlistor	33
8.2 Lista med pressdekning	34
8.3 Lista med projektpresentationer och presskonferenser	36
8.4 Lista konferenser, seminarier och studieresor	37
8.5 Lista med egen informationsmaterial	38

1. Sammanfattning

Scandinavian Heartland er et grenseregionalt samarbeid som omfatter Dalarna i Sverige og Fjellregionen i Norge. Prosjektet har bidratt til økonomisk vekst og attraktive livsmiljø på landsbygden med fokus på å øke antall fastboende og besøkende. Dette har skjedd gjennom kompetanseutvikling og metodeutvikling. På bakgrunn av en forstudie som kartla regionenes behov og innspill under prosjektets start har hovedinnsatsområdene vært; service i småsmafunn, småskala energi, livsstilsboende, attraktive tettsteder og bolyst.

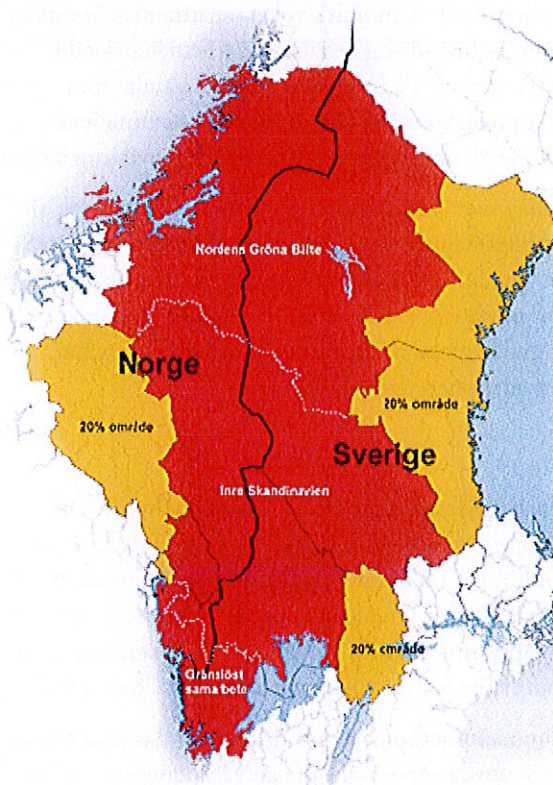
Prosjektet har gjennom erfaringsutveksling over landegrensen og utvekket og testet 10 nye metoder for landsbygdsutvikling, etablert 5 grenseregionale kluster og 18 samarbeid innen offentlig, privat og frivillig sektor. Totalt har i overkant av 700 personer deltatt i prosjektets aktiviteter som bla annet har omfattet 40 seminarer, teammøter og studiereiser. Prosjektets erfaringer og resultat har publicerats i 11 brosjyrer. Prosjektet har også blitt synlig gjennom artiklar i media, presentasjoner og på internett.

Summary

Scandinavian Heartland is a cross-regional project that includes Dalarna in Sweden and the Mountain Region in Norway. The project has aimed to better the economic situation and living environment in rural areas, with focus on increasing the number of residents and visitors. Based on a preliminary study mapping the regions' needs and process work during the beginning of the project, main priority areas for the project has been service in small communities, small-scale energy, attractive villages, lifestyle living and "rural pride".

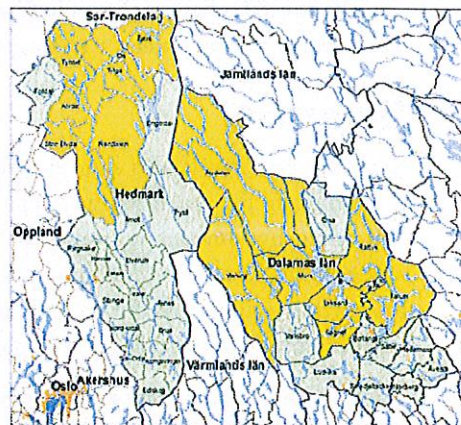
The exchange of experiences and development methods across the border has resulted in 10 new methods for rural development, 5 cross regional clusters and 18 networks within public, private and voluntary sector. A total of 700 persons have participated in project activities, which involves 21 larger seminars and 19 study trips. Results of the project have been published in 11 brochures. The project has also had good coverage in media and presented its results through presentations and on the internet.

2. Projektets bakgrund

Til venstre og under: Kart som viser prosjektområdet og deltagende kommuner i Dalarna og Hedmark.

Left and below: Maps showing the project area and participating municipalities in Sweden and Norway.

2.1 Varför uppstod projektet och problem bakgrund

Det gränsöverskridande programmet Sverige-Norge omfattar till ytan ett mycket stort geografiskt område. Området är inte naturgeografiskt homogent och utgör inte heller någon funktionell sammanhängande region. Programmet är därför indelat i tre delområden för att säkerställa regional förankring; Nordens Gröna Bälte (Trøndelag och Jämtland), Gränslöst Samarbete (Akershus/Østfold og Bohuslän) och Inre Skandinavien (Hedmark/Østfold og Värmland/Dalarna).

Projektområdet som omfattar norra Hedmark (Fjellregionen) och Dalarna utmärker sig genom en homogen geografi och likartade förutsättningar för utveckling och boende. Området er et typisk innlandsområde som i vekslende grad opplever en nedgang i folketallet. Samtidig besitter dette området ressurser som er unike i en europeisk målestokk, med store områder uberørt natur, nasjonalparker, innsjøer, et robust landbruk. Småskala matproduksjon, kulturhistorie, ski-turisme og ikke minst vitale bo- og arbeidsmarkeder rundt bygdebyene og muligheter for et godt liv for de som velger å bo

der. Samtidig som området er homogent, befinner innbyggerne seg i to ulike land med to ulike historier og ulike politiske realiteter. Dette medfører at erfaringene er helt forskjellige med hensyn til f.eks offentlig forvaltning, utdanning og befolknings- og næringsutvikling. Avfolkingen av den svenske glesbygden har bl.a avstedkommet en rekke innovative bottom-up-løsninger som norske småsamfunn kan lære av.

Mens det grenseregionale samarbeidet gjennom Interreg har vært omfattende sør i Hedmark og Dalarna, har de nordlige områdene hatt en svært begrenset Interreg aktivitet. Med undantag for två kommuner har inga andra kommuner i Dalarna deltagit i något gränsregionalt samarbete i Sverige- Norge programmet tidigare. Fjellregionen har heller ikke tidligere deltatt i Interreg samarbeid.

För att utröna gemensamma intressen och identifiera gemensamma utvecklingspotential genomfördes under 2007 en förstudie, "Territoriell samverkan i fjällregionerna". Syftet med förstudien var att identifiera samarbetsområden för ett huvudprojekt, utifrån deltagande kommuners upplevda behov av territoriellt samarbete.

Resultatet visade att attraktiva samhällsmiljöer, bärkraftig energi och ett näringsliv baserad på natur och kultur blev de branscher som ansågs ha störst potential att utvecklas genom ett gränsregionalt samarbete. Att öka livskvaliteten för de som bor i området, att förbättra villkoren för att bo och arbeta i området och att bidra till en bärkraftig utveckling blev vidare prioriterat som de kommunala deltagarnas viktigaste drivkrafter och motiv.

Båda länderna har länge arbetat med olika metoder för landsbygdsutveckling men hittills har inget gränsregionalt samarbete genomförts för att gemensamt utveckla och testa nya metoder för att öka landsbygdens attraktivitet. Genom att skapa en mötesplats för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling med avseende på landsbygdsutveckling ble det forventet at projektet skulle bidra med både social, politisk och kulturellt mervärde.

2.2 Huvudmän

Länsstyrelsen Dalarna är projektägare på svensk sida och Regionrådet for Fjellregionen er prosjekteier på norsk side.

Projektet genomfördes i partnerskap med offentliga, privata och ideella aktörer i Fjellregionen och Dalarna. Sju kommuner i Fjellregionen och sex kommuner i Dalarna har medfinansierat projektet med kontant medfinansiering och arbeidstid. Eftersom förprojektet har skapat ett visst interesse på nationell nivå i båda länderna har organisationer som Merkur og Folkrörelserådet Hela Sverige Ska Leva varit medfinansierere i projektet.

2.3 Finansiering

Svensk finansieringsplan

Offentlig finansiering	SEK
Länsstyrelsen Dalarna	2 275 142
Riksorganisationen Hela Sverige ska leva	100 000
Direktfinansiering kommuner	
Leksand, Malung-Sälen, Rättvik, Mora, Gagnef, Älvdalen	2 246 000
Europeiska regionala utvecklingsfonden	4 621 142
Total	9 242 284

Norsk finansieringsplan

Offentlig finansiering	NOK
Hedmark fylkeskommune	1 500 000
Mercur programmet	300 000
Kommuner: Alvdal, Stor Elvdal, Os, Tolga, Tynset	460 000
Direktfinansiering kommuner	
Stor-Elvdal, Rendalen, Røros	210 000
Statliga IR-medel	2 470 000
Total	4 940 000

2.4 Mål

Verksamhetsmål enligt beslutet är:

- Skape møteplasser for erfaringsutveksling på lokalt og kommunalt nivå.
- Utveckla metoder och modeller för lokal utveckling för att öka attraktiviteten på landsbygden och dess små samhällen/orter.
- Utvikle metoder for å synliggjøre og profilere attrakrive livsmiljø for bosetting og tilflytting.
- Skapa starka gränsregionala nätverk mellan kommuner och lokala utvecklingsgrupper.
- Genom erfarenhetsutbyte och kompetensutväxling identifiera, utveckla och testa innovativa lösningar och metoder för att utveckla och bibehålla offentlig och kommersiell service i syfte att skapa levande och attraktiva lokala samhällen.

2.5 Tidsplan

Aktivitet	Startdatum beslut	Slutdatum beslut	Startdatum reviderad	Slutdatum reviderad
Nätverksträff, seminarium 1-3	08-08-04	08-12-20	08-08-04	09-02-31
Bildande av tematiska arbetsgrupper	08-08-04	08-12-20	08-08-04	09-12-31
Nätverksträff, seminarium 4-5	09-01-03	09-06-30	09-03-01	09-12-31
Inventering och anpassning av metoder	09-01-03	09-06-30	09-03-01	09-12-31
Nätverksträff, seminarium 6	10-08-01	10-12-20	10-08-01	11-11-31
Test av metoder	09-08-01	10-12-20	09-08-01	11-10-31
Nätverksträff, seminarium 7-8, studieresa	11-01-02	11-05-31	11-01-02	11-11-30
Uppföljning och utvärdering	11-01-02	11-05-31	11-01-02	11-12-31
Planläggning av fortsatt verksamhet och användning av resultat efter projektslut	11-01-02	11-05-31	10-11-01	11-12-31
Projektutvärdering och projektevaluering och regnskapsavslutning	11-01-02	11-05-31	11-01-02	11-12-31
Projektets start och slutdatum	08-06-01	11-05-31	08-06-01	11-12-31

På grund av fördröjningar i början av projektet har verksamheten kommit igång sen. Därför förlängdes projektet med ett halvt år tom 2011.12.31. Genom förlängningen blev det möjligt att bättre marknadsföra projektets resultat och sprida framarbetade utvecklingsmetoder.

2.6 Avgränsningar

I förstudien till projektet identifierades utvecklingen av natur- och kulturbaserda besöksnäring som ett prioriterad insatsområdet för det gränsregionala samarbete. Insatser inom detta område genomfördes inom systerprojekt "Hjärtat i Skandinavien - Natur- och kulturbaserad besöksnäring" som pågick under samma tidsperiod, i samma geografiska område och styrdes av samma styrgrupp.

Beröringspunkter mellan dessa två projekt fanns framför allt inom temaområdet livsstilsboende där projektet arbetade med att skapa förutsättningar för att kunna bosätta sig med häst eller trekkhund och marknadsförde området som sådant, medan systerprojektet arbetade med företagandet och affärsutveckling kring draghund och häst. Målgruppen för projekten sammanföll i stor grad varför studieresor, utbildningar og pressekonferanser ofta anordnades tillsammans.

Projektet arbetade mycket medveten med att bygga på befintliga strukturer för att kunna lämna över de framarbetade utvecklingsmetoderna till organisationer och institutioner för vidare utvecklingsarbete och spridning.

3. Projektets verksamhet, resultat och effekter

3.1 Projektbeskrivning

Under projektets första sex månader i slutet av 2008 har arbetsinsatserna i huvudsak gått ut på att organisera verksamheten och inventera och identifiera potentiella intressenter för projektet. I november 2008 organiserades ett stort uppstartsmöte i Savalen med 130 deltagare från Sverige och Norge. Utifrån resultaten därifrån har följande insatsområden konkretiserats för det fortsatta arbetet:

- Service i småsamfunn
- Småskalig energiproduktion
- Boende med häst, hund och flyg
- Bolyst insatser riktat till ungdomar
- Attraktiva tettsteder

Delprocessledare till disse sättingsområdena har rekryterats och administrativa rutiner och delprojektplaner har utvecklats. Vidare ble det opprettet en interaktiv hjemmeside och regelbundna avstämningsmöten med andra interregprojekt initierades.

Arbetet inom delprojekten har startats upp med temaseminarier och studieresor för att lära känna verkligheten i de båda länderna och identifiera gemensamma intressen. Metodutvecklingsarbetet har genomförts av de grupper och nätverk som projektet initierade eller förstärkte. Projektledningen hade mest rollen som koordinator och möjliggörare och att förstärka initiativen som växte fram men har även varit huvudansvarig för vissa delprojekt.

3.1.1 Mötesplatser och gränsregionala nätverk

För att skapa nya mötesplatser och nätverk över gränsen har projektet genomförd följande insatser:

- 2 stormöten genomfördes. Ett uppstartsmöte, 13-14 november 2008 på Savalen som också var kick-off for prosjektet. Ett avslutningsseminarium med minimässa och presentation av framtagna utvedcklingsmetoder hölls den 9-10 december 2011 i Idre.
- 19 gränsregionala temamöten/seminarer har anordnats inom småskalig energi, service attraktiva tätorter, kulturminner, livsstilsboende, ungt entreprenørskap og feboddrift.
- 17 studieresor har anordnats med tema innen småskalig energi, service attraktiva tätorter, kulturminner, livsstilsboende, ungt entreprenørskap og feboddrift.
- 13 styringsgruppemøter har blitt arrangert med deltagere fra prosjektets styringsgruppe og også spesilet inviterte.
- 2 studieresoer utanför projektområdet har genomförts. En studieresa till Österrike har genomförts i maj 2010. Ett trettiootal representanter från deltagande kommuner och projektorganisationer (15 från Norge och 15 från Sverige) har deltagit. Resan har ledd till konkreta kontakter för samarbete med organisationer i Österrike och også varit ett ypperligt sätt for deltagarna att lära känna varandra. Den andra studieresan genomfördes i 2011 och gick till Ungern. 25 deltagare från Dalarna och Fjellregionen

deltog och lärde sig mer om hur en ny EU-medlem utvecklar turism och använder sig av gränsöverskridande projekt i utvecklingssyfte.

Budget: Övergripande projektledning och nätverksarbete: 3 405 548 SEK + 1 962 072 NOK

3.1.2 Attraktiva Tätorter

Under våren 2009 har Särna och Malung i Dalarna samt Steia och Rendalen i Norge identifierats som orter med potential att arbeta med att utveckla sin tätort. Arbetet har tagit sitt avstamp med ett gränsregionalt seminarium om attraktiva tätorter våren 2009. Dessa följdes upp med två studieresor, en till Steia och en till Malung och ett belyningsseminarium i Älvdalen den 24 feb. 2011 med 21 deltagare från svensk och 6 deltagare från norsk sida.

En arbetsgrupp med kommunale representanter från de fyra kommunerna har blivit etablerat. Disse har opprettholdt kontinuerliga kontakt genom telemöten och webbmöten.

De fyra tätorterna hade olika bakgrund och olika förutsättningar vad gäller kompetens och erfarenheter i förändringsarbete. Längst hade Steia kommit och de andra orter kunde lära sig av Steias erfarenhet. De norska kommunerna arbetade i stor utsträckning med redan befintliga arbetsgrupper medan man i Malung och Särna bildade nya arbetsgrupper och började gestaltningsprocessen från grunden. Mycket av arbetet i projektets början karakteriserades av praktiska gestaltningsinsatser, såsom färgläggning, plantering av växter, utsmyckning av offentliga utrymmen. Mot slutet av projektet har insikten växt fram till att det behövs konceptsatningar för att få till en hållbarhet i designarbetet.

Följande metodarbete har skett i orterna:

I *Särna* har

ett mobiliseringsarbetet för att få fram idéer om samhällets utveckling stått i början av projektet. Arbetet har samordnats med projektets insatser ”Service i småsamfunn” där en handlingsplan för ett attraktivare Särna har framtagits efter ett antal träffar med lokalbefolkningen och kommunansvariga. Särna ligger längs en riksväg som trafikeras av turister på väg till Røros, Idre Fjell och Fulufjällets nationalpark. Aktiviteter för att försköna stråket längs riksvägen har precisats och ett antal arbetsgrupper har påbörjat med försköningsarbete genom att måla staket, snickra försäljningsbodas och ställa i ordning offentliga platser. En delegation har besökt Røros Martnan för att få inspiration till sin egen marknad i Särna. En grupp studenter från Lund har gjort ett examensarbetejobb om hur orten kan locka till sig fler besökare och inflyttare och presenterat resultatet för byborna, turistföreningar och kommunpolitiker.

Det var först efter deltagandet i projektets belyningsseminarium som behovet av en helhetskoncept blev uppenbart. Ett samarbete med Dala-Gävle Designlab etablerats och Särna fick hjälp med att ta fram ett Designkoncept för att skapa en röd tråd för Särnas framtida utvecklingsarbete. Konceptet blev mycket väl mottagit av ortsbefolkning.

Utifrån konceptets förslag utformades en detaljplan för att synliggöra statyn Mors Lilla Olle, Särnaflaggor har framtagits och trycks för att ersätta Sverige-vimplarna på lyktstolparna genom byn, förslag på färgsättning av försäljningsbodarna, skisser för sittmöbler utomhus, utformning av en grafisk profil för trycksaker och informationsbroschyr samt ett förslag för färgsättning av Österdalsbron har tagits fram. Broschyren "Destinationsdesign Särna" har tryckts i 50 exemplar och spridits som exempel på ett framgångsrikt designarbete vid projektets slutseminariet, genom Älvdalens kommun, Gävle Dala Designlab och Särna Turistförening. Särna har fått pengar från lokala fonder för att kunna förverkliga de framtagna ideerna.

I Malung

har kommunens landsbygdsansvarig påbörjat designarbetet genom att i början av projektet samla representanter för fastighetsbolaget Malungshem AB, styrelsen för Rotary, styrelsen för Malungshandlarna, Malung-Sälen Turism AB, ordförande i byggnadsnämnden, centrumledaren, vd. Worx AB, Malungs Elnät, och näringslivskontoret för att diskutera försköningsåtgärder längs två riksvägar som korsar Malung. Efter ett antal arbetsmöten har 8 utvecklingsområden identifierats och lika många arbetsgrupper tillsatts. Disse har genomfört ett antal fysiska försköningsåtgärder, med bl.a. installation av en vattenfontän i Dalälven, gestaltning av utemiljöer längs gågatan, grönytor, utebelysning och en blomstertävling. Sommaren 2010 har studenter från Sommar-designkontoret arbetat fram gestaltungs-förslag längs de två riksvägen som genomkorsar Malung som ytterligare gav inspiration till gestaltungsarbetet.

All detta arbete har född insikten bland deltagande intressenter att man måste ta ett större grepp. Arbetet med en gestaltungsplan påbörjades, denne har sedan kompletterades med en Belysningsplan för Malung centrum. Detta betyder att tekniska förvaltningen kan arbeta vidare efter det framtagna materialet när projektet avslutats. Genom det utpräglade processarbete har projektets aktiviteter och framtagna koncept fått en stark förankring inom kommunen.

I Steia har

arbeidet som Alvdal kommune startet i 2008 med tettstedsprosjektet «Mulighetenes Steia» blitt videreført. Hovedmålet for innsatsen har vært at «Steia skal være et levende og attraktivt sentrum som fører til trivsel, trygghet og muligheter for næringsutvikling i Alvdal». Det ble utarbeidet en kulturhistorisk stedsanalyse og gjennomført parallelle arkitektoppdrag. Gjennom Scandinavian Heartland har det tilkommet et kunstneriske perspektiv til planprosessen gjennom bidrag fra kunstner May Lindholm. Dette innebar å få en kunstners blick og kommentarer på de ulike problemstillingene og utfordringene som ligger i Steiaområdet.

En idèskisse om "Rymd, småskalighet och underfundighet - innehållende forslag og betraktninger omkring utviklingsprosjektet på Steia i Alvdal» og rapporten «Förslag till konst på Steia, Alvdal» har tagits fram.

Gjennom det grenseregionale samarbeidet ble nye og innovative innfallsvinkler brukt i tettstedsplanleggingen. En metode hvor det kunstneriske perspektivet trekkes inn den kommunale planprosessen ble testet ut. Metoden gav helhetlige og spennende innsalg til kommunens tettstedsplanlegging. Innspillene og materialet fra May Lindholm vurderes å være nyttige også framover. Med bakgrunn i hennes innspill ble det i løpet av høsten 2011 utarbeidet en helhetlig stedsutviklingsplan, etter denne planen vil innsatsene i Steia nå gå inn i en gjennomføringsfase med fokus på investeringer i sentrumsområdet.

Videre har det på Steia blitt utarbeidet en plan for renovering av de verneverdige bygningene i sentrum. Spesielt det gamle hotellet og butikklokalene har fått fokus.

I Rendalen

har en plan for belysning og arrangementsutvikling tilknyttet Bull-museet blitt gjennomført. Konsulentene; Sølvi Lindseth Barber (attraksjonsutvikler), Ragnhild Momrak (landskapsarkitekt) og Kristin Bredal (ZENISK, lysdesign og scene) har gitt faglige synspunkter på Bull-museets beliggenhet og hvilke muligheter som finnes for belysning og andre endringer som fremhever stedets særegenhet og tilrettelegger for arrangementer. Disse ideene har blitt luftet på et åpent møte i november 2011 og gitt bakgrunn for det fortsatte utviklingsarbeidet for Bull-museet.

Budget: Attraktiva Tätorter: 994 095 SEK + 204 694 NOK

3.1.3 Småskala energiløsninger

Inngangen for arbeidet med småskala energi er at det bygges videre på mål om å etablere ett antal case-studies i Norge og Sverige där innovation och småskalighet är nyckelord. Oddvar Austbøe ble, etter offentlig utlysning, ansatt som processledare hvorpå to oppstartsseminarier med föreläsare från Sverige och Norge anordnades.

Erfaringer efter upptaktsseminarier i Rättvik och Tynset var att det finns store forskjeller på de ulike formene for fornybar energi i de to landene. I Sverige er det sterke motforestillinger mot utbygging av småskala vannkraft, mens dette ikke er så konfliktfylt i Norge. For vindkraftverk er det motsatt. Det er ganske store motforestillinger mot vindkraft i Norge, mens denne energiformen blir sett på som fremtidsrettet i Sverige. Innen energipolitikken er det også stor forskjell. Lav el-avgift i Norge gjør at man i Sverige er mye lengre kommet i å ta i bruk solcelleteknologi, vind og biogass. Aktiviteten er stor på svensk side, der er arbeidsgrupper godt i gang på flere områder, i Fjellregionen måste arbeidet påbörjas med att bygga nätverk.

Efter ett välbesökt biogasseminar med ett 30-tal deltagare i Tynset har prosjektet fokusert sina insatser i Fjellregionen på bigass och biovärme medan fokus på svensk sida ble satt på solelproduktion och utveckling av egen-elsystemen.

Följande insatser har genomförts:

1. Fyra studieresor har genomförts. I början av projektet anordnades en studieresa till Norge om småskalig vattenkraft och en studieresa till Ångströmlaboratoriet med föreläsningar om biogass, vind- och solenergi. I slutet av projektet genomfördes en studieresa till Kathrineholm om produktion och uppgradering av biogas och en studieresa till Egen-el kullen i Kathrineholm där olika sätt att producera sin egen el kunde beskådas.
2. Kartläggning av/kontakt med grunneiere som driver storfe basert landbruk på Gotlandsfloa ved Tynset har blitt gjort. Kartleggingen viser at dette området er regionens mest dyretette og at terrenget er egnet for anlegging av et felles biogass anlegg. Interesserte grunneiere har deltatt på studiereise til Kathrineholm og det jobbes nå med mulighetene for finansiering av et biogassanlegg på Gotlandsfloa.
3. Möjligheterna för introduktion av solcellsteknik har undersökts. Efter ekonomiska genomgång fanns det inte förutsättningar att gå vidare med ideer om provsolcellsanläggningar på fåbodar i Norge, landsbygdshandeln i Sverige och hytter hos Den Norske Turistforenings (DNT). Istället har fokus lagts på att ta fram en solcellsdriven båt i Sverige och i Norge.
4. För att främja ny teknik har projektet initierat och koordinerat byggandet av solcellsdrivna båtar på två turistcentra, Johnsgård Turistcenter i Hedmark och Främby Udde Resort i Dalarna. Intention är att använda båten som informationsbärare för projektet och som exempel för att visa framtida möjligheter för energiförsörjning. Under 2010 och 2011 har studenter på Högskolan i Dalarna hjälpt besöksnäringens företag att ta fram en lämplig båt. Båten har sjösatts sommaren 2010 på Främby Udde och sommaren 2011 på Johnsgården. Båten marknadsförs genom informationsbroschyrer som finns för besökare och användare och genom informationsskyltar vid båtens förtöjningsplats. I samband med lansering av solcellsbåten på Främby Udde Resort har studenter på Högskolan Dalarna tagit fram ett Green Marketing Concept för att visa på möjligheter hur solcellsbåten kan användas i företagets marknadsföring.
5. I Dalarna har projektet i ett tidigt skede sett att oklarheter över vad som gäller när små elproducenter vill ansluta sig till nätet stoppar upp arbetet med att sprida idéer om småskalig energiproduktion. Tillsammans med Energikontoret, Interregprojektet FEM, lokala nätägare och Dala Energiförening har en broschyr om nät-anslutning för elproduktion i Dalarna tagits fram och lanserats under Energiseminarium i Dalarna. Broschyren har tryckts i 1000 exemplar och spridits genom den nationella sammanslutningen för förnybar energi SERO, kommunernas energirådgivare och nätbolagen i Dalarna .
6. Tillsammans med projektet Grønn Varme i Hedmark har projektet finansierat en utvärdering för bondevarmelegg Vinnilsgarn Fyr og Flamme vars resultat ska ge underlag för projektering av liknande anläggningar i Dalarna och Fjellregionen. Resultatet har sammanfattats i en broschyr och sprids genom GrönVärme i Hedmark, Vingelen Utvikling och Länsstyrelsen Dalarna.
7. Projektet har tillsammans med energi- och klimatrådgivaren i Leksand, Rättvik och Gagnef testat och dokumenterat ”Pannrumssafarin” en uppskattat studiecirkel som visar på olika uppvärmningssystem för småhus. Konceptet har dokumenterats i en

- broschyr på svenska och norska och spridits via studieförbunden och energikontoren i Dalarna och Hedmark.
8. Projektet har haft kontinuerliga avstämningar med interreg-projekten GREEN och FEM och Dalar-Gävle Energikontor som samarbetar med Energikontoret i Hedmark. Ett samarbete har inletts för att förvalta projektets resultat. Bl.a. har vi tillsammans tagit fram projektets energibroschyrer och hjälps åt att sprida dessa.
  9. Projektets resultat har presenterats i två avslutningsseminarer, en i Vingelen med ett 30-tal deltagare och ett Solel-seminarium i Falun med 120 deltagare.

Budget: Småskalig Energi: 341 862 SEK + 658 461 NOK

3.1.4 Synliggöra och profilera attraktiva livsmiljöer

Uttrycket livsstilsboende har blivit knyttat till begrepen livsstilsboliger och bolyst. Arbetet med livsstilsboliger har innen prosjektet fokusert på boligområder for de med hest, trekkhund og småfly, mens bolyst konseptet har rettet seg mot ungdommer. Bolyst omfatter innsatser som involverer Ungt Entreprenørskap, felles historie i grensetraktene og budeiekultur. Bolystkonseptet har bidratt til omdømmebygging i form av kunnskap og stolthet til historie og egenart.

Total budget: Attraktiva livsmiljöer: 1 135 803 SEK + 1 011 299 NOK

3.1.4.1 Boende med hundspann

Projektet har medverkat till att de två väl genomförda hundspannloppen Amundsen Race och Femundlöpet har marknadsfört regionen för inflyttning och livsstilsboende. Detta har gjorts i samarbete med systerprojektet Scandinavian Heartland – natur- och kulurbaserad besöksnäring. Innsatsen visade att intresset att profilera området som ett hundspannscentrum är stort och ett utökad projektsamarbete med Jämtlands län kring arbetet med livsstilsboende med hund har initierats.

Inom projektet har det tagits fram och publicerats tidningsannonser och tidningsartiklar om hundspann i regionen. Antall tilfyttere med hund har blitt kartlagt og ett seminar for sorganisatører og engasjerte inom sledehund har blitt arrangert. Seminaret hadde fokus på utveckling av evenemang som kan trekke fler till regionen og viktigheten av å forebygge av konflikter i tilknyttet ferdsel med hundspann og hundehold. Regionens attraktivitet for hundekjørere og påpekte ble også fremhevet.

3.1.4.2 Boende med flyg

Livsstilskonseptet Siljan Airpark i Siljansnäs är på många sätt en intressant verksamhet och inspirationskälla för utveckling av boligområder for småflyentusiaster. Projektet har etablerat ett samarbeite mellom Tynset flyklubb og Siljansnäs AirPark. Två studieresor med deltagare från flygklubber i Hedmark och Dalarna, en i början och en i slutet av projektet har genomförts för att lära känna varandra och ta fram utvecklingsideer.

Flyklubbene har sammen med Leksand Gymnasium og Nord-Østerdal Videregående jobbet frem en felles Interreg søknad om grenseregionalt samarbeid rettet mot å hindre drop out fra videregående. Prosjektsøknaden har foreløpig blitt avslått av Hedmark Fylkeskommune men samarbeidet mellom partene har fortsatt. Siljan Airpark, Tynset Flyklubb og Nord-Østerdal Videregående bygger nå autentiske tråfly i samarbeid med videregående elever. Flyene skal videre til Bodø Flygmuseum, hvor elevene vil være med å overbringe dem dit. Innsatsen forsterker kopplingen mellom Siljansnærs, Tynset/Tolga, Bodø och övriga flygmuseer i Norge, samtidig som dette er en første start på bygging av fly som pedagogisk metode for å hindre drop out i videregående, i Norge.

Flyvraksafari har blitt utarbeidet i kjølevannet av et produktutviklingsverksted for hestebedrifter hvor flyklubbene og Nord-Østerdal Fly og Militærhistoriske forening deltok. Vraksafarieren, som omfatter guidede turer til flyvrak i Fjellregionen og Dalarna har marknadsført gjennom brosjyre og nye nettsider. Dette kan være starten på et videre samarbeid også innen småflyturisme med etablering av reiseruter fra Tyskland til Nordkapp.

Metoder for vedlikehold og pleie av gressbaner for fly har blitt publisert i en brosjyre. På Tynset Flyklubb har man under senere år blitt ekspert på gräsbaneskötsel och idag finns en av de bästa gräsbanor i Skandinavien just i Tynset. Erfarenheter har sammanställts och publicerats i en broschyr om metoder för att anlägga och förbättra gräsbanor på flygfält. Flygklubbarna har dessuten identifierad en rad gemensamma frågeställningar såsom tullfrågor, utvikling av museiverksamhet och möjlighet att enkelt söka tillstånd att flyga över gränsen. I tillegg er det stor entusiasme for å samarbeide om arrangementet Siljan Airpark Flying Circus. Dette er ideer som det vil bli jobbet videre med.

3.1.4.3 Boende med häst

Innsatser innen livsstilsboliger for hestefolk har vært rettet mot å synliggjøre prosjektområdets attraktivitet for denne gruppen og også synliggjøre hestens potensial for befolkningsvekst og økonomisk vekst på landsbygden. Dette har blitt gjort gjennom å løfte frem suksessfulle hestebedrifter, boligområder for hestefolk og tilrettelegge for trivsel blant denne gruppen. Innsatser har blitt koordinert med systerprosjektet Scandinavian Heartland – Natur och kulturbaserad besöksnäring og Prosjekt Hest i Fjellregionen.

Two storseminarer og to studiereiser hesteseminar har blitt gjennomført. En til Sverige med tema "Livsstilsboende med hest" og en til hestebaserte bedrifter i Fjellregionen under navnet "Hest som Næring og Livsstil". I begynnelsen av projektet anordnades seminariet med tema "Fra hobby til næring" og mot slutten av prosjektperioden gjennomførtes et seminar i Fjellregionen med fokus på livsstilsbosetting med hest og hund. Seminaret tiltrakk seg mange deltagere fra offentlig sektor, også fra Sverige.

I Dalarna har projektet arbeidet intensivt med att förbättra förutsättningar för boende med häst i Gagnef kommun och Mora kommun. På norsk side har fokuset vært å profilere

hele Fjellregionen som hesteregion, bla gjennom organisasjonen Hesteriket og deres hjemmeside www.hesteriket.no.

Gagnef:

Projekttaktiviteten Livsstilsboende med hest har bidragit till att en planprocess i kommunen har kommit igång för att utveckla området Björka för hästnära boende. I centrum för aktiviteten finns ett företag som hyr ut stallplatser och travbana. Arbetet har inte gått i mål pga att planprocessen tar lång tid och företagaren inte kunde avsätta den tid och ekonomisk resurs som behövdes. Men planerna ska förverkligas på sikt och efter projektet har kommunen tagit över utvecklingsarbetet. Projektets insats har lett till att två travtränare har etablerat sig på området och hyr stall åt 12 hästar, nyttjar körbanan, hagar med mera.

Projektet arbetade också med ungdomar i Gagnefs ridklub för att ta fram behov av unga hästintresserade. Ungdomarna träffades flera gånger och i oktober 2011 presenterades resultatet för Gagnefs politiker. Dette fikk også oppmerksomhet i media. Gagnefs kommun har inom projektet tagit ett beslut på högsta politiska nivå att kommunen ska vara en "välkommande hästkommun".

Mora:

Utmaningarna för Mora kommun som äger Lomsmyren ridanläggning liknar dem för merparten av andra kommuners ridanläggningar. Anläggningen är dyr i drift och förvaltningen genom ridklubben är inte kostnadstäckande. Inom projektet Scandinavian Heartland har en alternativ driftform utvecklats för Lomsmyren ridanläggning som kan överföras som metod till andra kommunala driftanläggningar. Driftformen förenar olika intressen och stärker den kommunala ridanläggningens roll som nav för hästsektorn. Den metod som utvecklats bygger på att kommunen frikopplat driften av ridanläggningen från ridklubben för att istället lägga den i en nybildad ekonomisk förening där samtliga intresseföreningar har representation.

Metoden har spritts till andra kommuner i Dalarna, bla genom att fritidschefen i Mora var värd för ett möte i november 2010 med andra fritidschefer i länet där han förmedlade erfarenheter från denna process. Erfarenheter har även spridits genom Dalarnas ridsportförbund.

Hest i Fjellregionen:

Gjennom projektet har det blitt arrangert et livsstilsbolig seminar hvor representanter fra alle Fjellregionens kommuner møtte. Her ble Buskerud fylkes innsatser for å få småbruk ut på markedet og livsstilskonseptet Julmyra frå Sverige presentert. Mange ble inspirert og arrangementet fikk god profilering i media. Men tross flere forsøk har vi ikke funnet en enkelt grunneier som har vært villig til å satse fullt ut på denne typen boligområder i Fjellregionen.

Prosjektet har gjennomført en spørreundersøkelse som omhandler hest som næring og livsstil i Fjellregionen. Videre har antall tilflytter som driver med hest blitt kartlagt. Resultatene dokumenterer at hest er viktig for tilflytting og næringsvirksomhet og at det er et stort behov for ridehall i regionen. Resultatene har blitt gjort kjent gjennom media og presentasjoner bla på Hesterikets årsmøte og på PADIMA konferanse i Frankrike.

Prosjektledelsen har bidratt til dannelsen av en komite som skal se på mulighetene for etablering av en regional kjøre/ridehall og livsstilsboliger for hestefolk. Responsen er positiv fra Fjellregionenes kommuner, hesterelaterte foreninger og aktuelle grunneiere. Organisasjonen Hesteriket har påtatt seg ansvaret for å føre komitearbeidet videre.

Prosjektledelsen har utarbeidet en hestebrosjyre som omhandler Scandinavian Heartlands heste innsatser både innen besøksnæring og livsstil. Annet relevant hestestoff fra begge land er også med. Hestebrosjyren trykkes i 500 eksemplarer og spres til prosjektdeltagere, kommuner/offentlige instanser som har deltatt i prosjektet. Brosjyren har også blitt spredt utenfor prosjektområdet under arrangementet Arctic Equestrian Games i Tønsberg.

3.1.4.4 Ung företagsamhet

Våren 2009 ble ett samarbeide mellom Ung Føretagsamhet på svensk sida og Ungt Entreprenørskap på norsk side etablert. I kjølevannet har 30 lærere från Dalarna og to kvinnelige lærere fra Fjellregionen deltatt i en gemensam utbildning i Sälen. Under två år har ungdomsbedrifter besøkt hverandres messer og presentert sina idéer over grensen. I 2009 deltok 19 ungdommer, 2 lærere fra Jønsberg VGS og prosjektleder Elin Viken ved regionmesterskap for Ungdomsbedrifter i Borlänge. Videre har 19 ungdomar, samt två vuxna från Ung företagsamhet i Dalarna deltagit i Gjøvik under den regionala entreprenørskaps messen for Hedmark og Oppland. Særskilda priser instiftades för det deltagande företag från andra landet. I 2010 dro 9 ungdommer fra Dalarna til Hamar och deltog i den regionala mässan för ungt entreprenørskap i Norge. I etterkant av disse vellykkede utvekslingene har en søknad om eget Interreg prosjekt rundt ungt entreprenørskap mellom Hedmark og Dalarna blitt innfridd.

3.1.4.5 Gränser och gränsløshet i Mittskandinavien

Innsatser innen prosjektet Grenser og Grenseløshet i Midtskandinavia har hovedsakelig vært rettet mot å fremme bolyst for ungdom på landsbygden. Gjennom å styrke grenseregionale nettverk mellom ungdommer og samtidig gi kunnskap og kjennskap til egen historie i grensetraktene. Elevene i Rendalen, Särna och Idre har aktivt deltatt i lokal historie. Kulturminnekartlegging har også vært en viktig del av undervisningen. I løpet av prosjektiden har det blitt arrangert en rekke undervisningssamlinger og treff. På svensk side har undervisningen blitt lagt frem som valgfag hvor 17 elever har deltatt på 8 träffar där man lärde sig mer om kulturhistoriska spår. I Norge har 30 elever fra grunnskolene og ungdomsklubben i Rendalen vært involvert. En studieresa till Rendalen har anordnats där elever från Särna och Idre fick träffa elever från Rendalen. I regi av prosjektet har det blitt funnet spektakulære kulturminner som også er verdifulle i besøksnæringsammenheng, blant annat Dunkefuru og Ulvestue.

3.1.4.6 Gemensam krigshistoria

Syftet med projektinsatsen är att skapa ett nätverk av skolor i Sverige och Norge som på sikt kommer att utnyttja Stiftelsen Arkivet i Kristiansand, Hjemmefrontsmuseet i Oslo samt Svensk Norsk Kulturcenter i Furudals Bruk för studiebesök och föreläsningar kring temat ockupationstiden och krigsflyktingar.

Svensk Norsk Kulturcenter i Furudal i Dalarna är ett av väldigt få svenska museer som sprider ljus över denna del av krigshistorien. Genom projektet har museet fått kontakt med norska museer och det har blivit möjligt att etablera direktkontakt mellan lärare och elever från sex skolor i Dalarna och Hedmark. Tillsammans med lärare och elever har man genomfört en rad studieresor föreläsningar och arbetsmöten för att se hur man på ett spännande och gripande sätt kan förmedla historien om andra världskriget till målgruppen ungdomar. Arbetet har lett fram till en lärarhandledning som trycktes upp som broschyr och sprids via museer i Sverige och Norge.

Tre träffar mellan svenska och norska skolor har genomförts. En första utbildningsinsats genomfördes 21-22 september 2010 på Furudalsbruk där tre lärare från Norge och tre lärare från Sverige diskuterade med kompetenta resurspersoner från varje land om hur information om den gemensamma krigshistorien på bästa sätt kan förmedlas till elever. En andra utbildningsaktivitet genomfördes på hjemmefrontsmuseet i Oslo den 17-18 november där 6 lärare och 11 elever från 3 skolor i Norge och 3 skolor i Dalarna träffades. En tredje utbildningsaktivitet har genomförts den 2-3 maj 2011 i Kongsvinget där lärare och elever deltog i studiebesök och föredrag. Vid ett sista lärarmöte på Furudals Bruk har underlaget till lärarhandledningen tagits fram. Genom utbytet över gränsen har Veteransmuseet i Furudal också fått nya mycket nyttiga kontakter i Norge kring krigshistoria.

3.1.4.7 Budeiekalenderen

Ett gränsregionalt samarbete mellan fåbodbrukare/bondeorganisationer kring framtagning av en gemensam fåbodkalender har blivit etablerat. Kalendern har tagits fram på kommersiella grunder men projektet har bidragit med ekonomisk stöd till dokumentasjon av 24 fåboddar, tolv på hver side av grensen. Bild- och textmaterial som brukes i kalenderen er også tilgjengelig for fåbodbrukarföreningen i Dalarna, Bondelaget i Hedmark, Regionrådet for Fjellregionen och Länsstyrelsen. Fåbodkalendern som synliggjør sæterlivet på en positiv og informativ måte har bla visats upp på fåbodriksdagen på Skansen 2011 og fått mye positiv respons.

Förutom fåbodkalendern har samarbetet lett till gränsregionala utbyten av kulturella erfarenheter såsom kulning och fåbodhantverk hvor represnetanter fra degge land har deltatt i kurser och evenemang.

3.1.5 Utveckla och bibehålla kommersiell och offentlig service

Inom projektet har ett samarbete inom servicefrågor etablerats mellan FLF (Föreningen landsbygdshandelns främjande), Entreprenörskolan i Leksand, Høyskolen i Hedmark och Merkur. Samarbetet resulterade i två utvecklingsmetoder. Hvorav en metodhandbok for

landsbygdsutvikling och en uttesting av infokiosker i butikk. Metodene testades och utveklades i ni deltagende kommuner.

I Dalarna har Särna, Rörbäcksnäs och Siljansnäs har valts ut för metodstudier. Minst fem möten har genomförts i varje ort. I många fall har mötena följts upp med mellomiggende møten som ordnades av kommunens landsbygdsutvecklere. Møtesseriens innehåll varierede frå ort till ort og går ut på å identifisere møygheterna for byn, tilsatte arbeidsgrupper og åstadkomme en förändring. Utifrån erfarenheterna har en metodhandbok för landsbygdshandeln tagits fram och testats i ytterligare tre orter. Metodhandboken har tryckts i 500 exemplar och spridits nationellt och på båda sidor gränsen.

I Fjellregionen har bygdene Sollia, Tufsingdalen og Kvikne deltagt i satsingen. Byamøten har hållits på alle orter, delvis med svensk medverkan, og följts opp med arbeidsmøten. I tillegg har 15 representanter frå Hedmark besøkt Öje i Malungs kommun för å ta del av det svenska sättet å arbeide med byutveklings. Metodutveklingsen i Fjellregionen gikk også ut på å ta fram innovativa åtgärder for å øke butikernas serviceutbud genom digitale informationsplattser, sk. infokiosker. Infokiosker har blitt installert i de tre deltagende bygdene og ett mjukvaruprogram har utveklats for å spre informasjon etter lokale behov.

En monitoring av kioskenes anvendning har gjorts i flere omganger og en nettbasert forbrukerundersøkning om vilka servicebehov man opplever i de tre norske bygderna har ferdigstallt og lagt ut på webben. Arbetet med infokiosken har dokumenterats i en informationsbrosjyre på svenska og norske. Ideen med infokiosken har spridits i Norge gjennom Merkur-programmet og interessen er stort även i Dalarna.

Högskolan i Hedmark har varit med i metodutveklingsarbeidet på svensk og norsk side og sammanfattat den teoretiske grunder for metoderna i rapporten: "Erfaringer fra ett svensk-norsk utviklingsprosjekt". Metoderna "Infokiosk" og "Metodhandbok for landsbygdsutveklings" har presenterats under seminarier i Tynset og i Siljansnäs i 2010.

Budget: Service i småsamfunn: 1 084 456 SEK + 850 508 NOK

3.2 Målgruppe

Målgruppen for prosjektet har vært bygder, lokale utviklingsgrupper offentlig ansatte og politikere. Prosjektet forsøkte involvere alle grupper i samhället i utviklingsarbeidet oavsett kön, alder eller opprinnelse og har haft öppna innbudninger till inte minst oppstarts og resultatmøten i de ulike delprosjektene. Ungdomar fikk ett særskilt utrymme å medverka i metodarbeidet gjennom aktiviteter spesielt rettet mot dem.

3.3 Resultat och resultatindikatorer samt effekter

3.3.1 Resultat, måluppfyllelse och effekter

Samverkan med andra projekt

Samarbete har skett med projektet Grön Värme i Hedmark och Energilots Dalarna inom biovärme, Biogas Mitt och Biogas Ost inom biogas. Projektet har kommunesert med FlytHit projektet, Lys i Alle Glas, Projekt Hest i Drammensregionen og Projekt Hest i Fjellregionen innen livsstilsboende.

Projektet har haft regelbundna möten för informationsutbyten och koordinering med interregprojekten GREEN, FEM och TRUST, Gävle Dala Energikontor och Högskolan Dalarna.

Service i småsamfunn

Målbeskrivning: Utvecklade och testade innovativa lösningar och metoder för att utveckla och bibehålla offentlig och kommersiell service i syfte att skapa levande och attraktiva lokala sambällen.

Resultat:

Projektet har utvecklat och testat två metoder för att utveckla servicen på landsbygden.

- 1) Metodhandbok för landsbygdsutveckling:
En handledning för hur man kan arbeta med byaggrupper och butiker för att stärka servicen på landsbygden har tagits fram. Handboken är främst avsett att användas i studiecirkelform och som stöd för kommunernas näringslivskontor, landsbygdsutvecklare, studieförbunden och andra aktörer som arbetar med landsbygdsutveckling.
- 2) Infokiosk:
En digital informationspelare med touch-skärm i landsbygdsbutiken där boende, turister och företag med några få knapptryckningar kan få veta mer om bygdens turistiska attraktiviteter och näringsliv.

Effekter: Metoderna har fått stor uppmärksamhet på regional och nationell nivå. Arbetet med infokiosker har spridit sig inom MERKUR-programmet i Norge där flera konsulter använder och vidareutvecklar modellen. På svensk sida finns det stort intresse att installera infokiosk-modellen på flera orter men kostnaderna är ännu för höga. Metodhandboken för landsbygdsutveckling håller på att vidareutvecklas på nationell nivå i Sverige inom ett projekt driven av Tillväxtverket och Entreprenörskolan i Leksand.

Avvikelse: Spridningen för infokiosken har avstannat något pga att driften (1700 kronor/månad) blev för dyrt för deltagande butiker och för att det blir ännu dyrare att importera infokioskerna till Sverige. Infokiosken används fortfarande inom Merkurprogrammet dock inte på testbutiker inom projektet. I takt med att touch-skärm tekniken utvecklas för vardagsbruk blir denna teknik allt billigare och utanför projektet

pågår ett arbete i Dalarna och inom Merkur-programmet att hitta billigare tekniska lösningar.

Bedömd målluppfyllelse: Två metoder för bättre service på landsbygden har utvecklats, testats och spridits. Målet anses uppnått. En annan stor framgång är att kommuner på svensk och på norsk sida har blivit intresserade av servicefrågor och sett vidden av dess betydelse.

Attraktiv landsbygd

Målbeskrivning: Utvecklade metoder och modeller för lokal utveckling för att öka attraktiviteten på landsbygden och dess små samhällen/orter.

Resultat:

Projektet har utvecklat och testat fem metoder för att öka landsbygdens attraktivitet. Tre metoder för att minska energikostnader på landsbygden och två metoder för att utveckla attraktiva tätorter på landsbygden.

- 1) Egenelproduktion:
Solcellsbåtar har utvecklats för två turistanläggningar, en i Fjellregionen och en i Dalarna och sju satts under stor mediebevakning för att väcka intresse kring innovativa sätt att använda ny energiteknik. En broschyr om nätanslutning för småskalig elproduktion har tagits fram och spridits på regional och nationell nivå.
- 2) Pannrumssafari:
Är en informationssatsning i studiecirkelform där villaägare kan lära sig mer om olika uppvärmningsalternativ utan att bli styrd av säljare med egenintressen. Metoden har utvecklats av en klimat- och energirådivare i Dalarna.
- 3) Vinnilsgarn Fyr och Flamme:
Den för Dalarna och Hedmark unika bondevärmeanläggningen i Vinnigelen har dokumenterats och utvärderats. Förbättringsförslag och erfarenheter från denna anläggning som har byggts med stor egeninsats och till låga kostnader har sammanfattats och spridits i form av en broschyr.
- 4) Destinationsdesign Särna:
Ett gestaltningskoncept för att skapa en röd tråd för Särnas framtida utvecklingsarbete har tagits fram. Designers, arkitekt och marknadsförare har tillsammans med ortsbefolkningen tydliggjord kärnvärden för orten och lagt förslag på materialval, färgval, symboler, grafisk design, belysning, växtlighet m.m. Konceptet blev mycket väl mottaget av befolkningen och arbetssättet kan vara inspiration för andra orter.
- 5) Det konstneriske perspektivet i den kommunale planprosessen:
En metode hvor det kunstneriske perspektivet trekkes inn den kommunale planprosessen i Steia har blitt testet ut. Metoden gav en helhetlige og spennende innsalg til kommunens tettstedsplanlegging. Innspillene og materialet vil bli brukt aktivt i den videre detaljplanleggingen og investeringene tilknyttet uteområdene på Steia.

Effekter- Energi: Metoderna har rönt stort intresse! Egenelsatsningen har samlat över 100 deltagare under informationsseminariet och till studieresan. Pannrumssafarin behövdes dubbleras på sina ställen eftersom intresset var så stort och bondeanläggningen i Vingelen visas idag upp av Fylkesmannen i Hedmark och Vingelen Utveckling som ett bra exempel, tack vare att man fick facit på dess svagheter och styrkor.

Nätbroschyren togs fram i samarbetet med nätbolagen i Dalarna, Dala Energiförening, Gävle-Dala Energikontor och FEM-projektet och har lagt grunden till framtida insatser inom området. 1000 exemplar av broschyren har spridits via nätbolagen och regionala och nationella organisationer (SERO). En bieffekt av detta arbete är att lokala nätbolag i Dalarna erbjuder sina kunder att köpa egenproducerat el till ett fast pris – en unik lösning i Sverige.

Effekter-Tätorter: Deltagande kommuner har gjort en intressant resa från att börja med små försköningsinsatser till att ta fram strategiplaner mot slutet av projektiden. Alla kommuner har upplevt ett lyft i arbetet och en ny höjd i tänkandet när man började tänka i koncept. Ytterligare en bestående effekt är att ljusdesign har kommit på agendan i försköningsarbetet på ett helt annat sätt än innan projektet startade.

Avvikelse- Energi: Trots enträgna försöka från projektets sida har det inte varit möjligt att utveckla metoderna gränsregionalt i den omfattning som vi skulle ha önskat. Undantaget är biogassatsningen där norska deltagare har hämtat mycket inspiration från Sverige. Projektet har dock kunnat ge inspiration i Fjellregionen vad gäller Egenel-produktion och Pannrumssafarin. Spridning av dessa metoder på norsk sida kräver tid och framförallt fler personer som arbetar med energifrågor i Fjellregionens kommuner. På liknande sätt har lanseringen av en närvärmeanläggning enligt Vingelen-modellen inte gett resultat än i Dalarna. Genom projektets har ett samarbete med Vingelen Utveckling, Gävle-Dala Energikontor, Länsstyrelsen och projekten FEM och TRUST etablerats och arbetet med att sprida metoderna förs vidare inom denna grupp.

Avvikelse-Tätorter: Inga avvikelser. De fyra deltagande kommuner hade gott utbyte av erfarenheter och gav inspiration åt varandra även om de arbetade på olika sätt och med olika insatser.

Bedömd måluppfyllelse

Projektet har kunnat identifiera utvecklingsområden och engagera kommuner och organisationer i att ta fram nya utvecklingsmetoder. Fem metoder har utvecklats och marknadsförts. Målet anses uppnått.

Attraktiva livsmiljöer för boende och inflyttning

Målbeskrivning: Utvecklade metoder för att synliggöra och profilera attraktiva livsmiljöer för boende och inflyttning.

Resultat:

Projektet har utvecklat och testat tre metoder för synliggöra och profilera attraktiva livsmiljöer.

- 1) Fäbodkalendern: Ett gränsregionalsamarbete kring fäbodfrågor har etablerats utifrån målet att skapa en gemensam kommersiell produkt – fäbodkalendern. Kalenderen synliggör sätterlivet, landbruket og budeias rolle på en informativ måte. Kalenderen har god bildekvalitet, layout og tekst. Deltagelse i prosjektet har bidratt til økt stolthet over egen livsstil og yrke, samtidig som landsbygden har blitt profilert på en positiv og profesjonell måte.
- 2) Profilering av prosjektområdet som egnet for livsstil med hest og trekkhund. Gjennom prosjektet har Dalarna og Fjellregionen fått oppmerksomhet som egnede områder for bosetting og næringsvirksomhet innen hundekjøring og hest. Spørreundersøkelser og kartlegging har gitt viktig informasjon om potensiale for økt tilflytting og næringsvirksomhet tilknyttet disse gruppene. Planlegging av et livsstilsområde for hestefolk i Gagnef og opprettelsen av en komite i Fjellregionen er viktige skritt på veien mot etablering av boligområder som etterspørres nasjonalt og internasjonalt. Innsatser rettet mot å profilere regionen gjennom hunde og heste arrangementer har også bidratt til å synliggjøre og profilere prosjektområdet som attraktivt for bosetting.
- 3) Vraksafari, museums og skolesamarbeid: Gjennom å komersialisere og produktutvikle lokale forutsetninger og kunnskap rundt flyvrak har regionen blitt løftet frem som unik og særegen. Et tettere samarbeid mellom Tynset Flyklubb og Siljan Airpark rundt museumsdrift og trå-flybygging med skoleungdommer har bidratt til å synliggjøre og profilere prosjektområdet som innovativt og attraktivt for bosetting. Økt informasjon og kunnskap om livsstilsboliggkonseptet Siljan Airpark har også bidratt til at nye ideer om livsstilsbosetting har nådd Fjellregionen.

Bedömd målutfyllelse: Metodarbeidet kännetecknades av ett starkt kommunalt och lokalt engagemang. De utvecklade metoder lyfter fram några av regionens säregenheter och hjälper till att profilera den som innovativt och attraktivt. Målet anses uppnått.

Nätverk

Målbeskrivning: Skapade gränsregionala nätverk mellan kommuner och lokala utvecklingsgrupper

Resultat:

Projektet har skapat 10 nätverk. Samarbeten och nätverk har uppstådd genom att representanter från båda sidor av gränsen deltog i gemensamma aktiviteter.

Nätverk service:

Ett samarbete kring servicefrågor har etablerats mellan Föreningen för Lanthandelns Främjande och Entreprenörskolan Leksand på svensk sida och MERKUR och Högskolan Hedmark på norsk sida. Tillsammans med kommunrepresentanter och lokala grupper i Leksands kommun, Älvdalens kommun, Malung-Sälens kommun, Engerdal kommune,

Tynset kommune og Stor-Elvdal kommune har man arbeitat fram gemensamma utvekkingsmetoder.

Nätverk småflyg:

Kontakt mellom Siljansnäs flygklubb og Tynset flygklubb har blitt etablert. Flyklubbene har sammen med Leksand Gymnasium og Nord-Østerdal Videregående jobbet med en felles Interreg-soknad om grenseregionalt samarbeid for å hindre drop out fra videregående. Det har også blitt jobbet med en metode for å utvikle flygturismen på anleggningarna. Representanter fra Leksand kommune, Tynset flygklubb, Siljan Airpark, Tolga kommune, Tynset kommune og Os kommune ingår i nätverket.

Nätverk krigshistoria:

Svensk/norsk kulturcenter i Furudals Bruk har genom projektet etablert kontakt med Arkivet i Kristiansand og Hjemmefrontsmuseet i Oslo og gjennomført gemensamma utbildningar for gymnasieelever krigshistoria under okkupationstiden. En lærarhandledning om den gemensamma krigshistorien under andra världskriget har tagits fram. Veteranmuseet Furudal, Hjemmefrontsmuseet Oslo, Rättviks kommun, Leksands kommun, Elverum kommune, Nord-Østerdal Videregående Skole og Alvdal kommune deltog i nätverksarbeidet.

Fäbodkalendern:

Et nettverk mellom sæter- og lantbruksforeningar i Dalarna og Fjellregionen har etablert kring framtagning av en gemensam fäbodkalender for 2012 og 2013. Nätverket består av Dalarnas Fäbodforening, LRF-Ålvdalen, Hedmark Byggdekvinneleg, Hedmark Bondelag og Ingrafo.

Nätverk Gränsløshet i Midtskandinavia:

Ett nätverk mellom Rendalen kommune og Skogsmuseet på Lomkällan har skapt for å styrke grenseregionale nettverk mellom ungdommer, samt gi kunnskap og entusiasme rundt egen lokal historie i grensetraktene.

Hundspannssport:

Utviklingen av hundspannssporten i området har skapt nye nettverk og kontakter mellom Länsstyrelsen Jämtland, Länsstyrelsen Dalarna og Fjellregionen. Kontakter mellom Femundløpet og Amundsen race har også blitt etablert.

Hästnätverk:

I Fjellregionen har det blitt knyttet sterke kontakter mellom Scandinavian Heartland og den pågående lokale hestesatsingen som organiseres gjennom Hesteriket og Prosjekt Hest i Fjellregionen. Gagnefs kommun, Rättviks kommun, Mora kommun og Fjellregionens kommuner inngår også i nettverket. Nettverk mellom Norsk Hestesenter, Hastnæringsens Nationella Stiftelse, Sweden Horseriding, Prosjekt Hest i Drammensregionen og Hest i Turisme har også oppstått.

Småskalig Energi:

Kontakter mellan Vingelen Utvikling, Länsstyrelsen Dalarna, Gävle Dala Energikontor och Grön Värme i Hedmark (Fylkesmannen i Hedmark) kring utveckling av energifrågor i projektområdet har skapats. Tillsammans har metoder för kunskapsspridning utvecklats.

Attraktiva Tätorter:

Genom utvecklingsarbetet inom attraktiva tätorter har representanter för Malung-Sälens kommun, Älvdalens kommun, Älvdal kommune, Rendalen kommune och Turistförening Särna fått nära kontakt med varandra. Metodutvecklingen på orterna har skett utifrån den inspiration man fick av varandra och de gemensamma utbildningar man har haft.

Länsstyrelsen-Fjellregionen:

Projektsamarbete har ökat projektägarnas kunskap om varandra vad gäller administrativa rutiner, beslutsprocesser och utvecklingsstrategier. Genom det intensiva samarbetet inom ett bredd spektrum av insatsområden har förtroendet för varandra stärkts. Detta har lett till att nya utvecklingsområden med gränsregionalt mervärde har identifierats och ett nytt samarbetsprojekt har sökts och beviljats inom Interreg-programmet.

Effekter:

Nätverken Krigshistoria, Småflyg, Service, Fäbod, Energi och Häst har goda förutsättningar för att utveckla sitt samarbete eftersom en gemensam verksamhet har byggts upp eller samarbetet drivs på genom andra utvecklingsprojekt. I de resterande nätverken kommer samarbetet att fortsätta genom personliga kontakter.

Avvikelser:

Föreningen Landsbygdshandelns Främjande har upplösts och existerar inte längre. Samarbete med Merkur fortsätter dock genom den lokala butiksmentorn i Dalarna som bl.a. deltar regelbundet i Merkurs årliga konferens. Projektet har bidragit till att ett samarbete mellan Merkur och Tillväxtverket har initierats på tillsammans nationell nivå.

Gränsregionalt samarbetet på kommunal nivå har främst uppstått genom deltagandet i konkreta projektaktiviteter. Inte alla 13 kommuner har arbetat lika intensivt i projektet och även om gränsregionala kontakter har skapats mellan alla kommuner har starkare nätverk endast kunna etableras mellan ungefär hälften. Arbetet med att utveckla gränsregionalt erfarenhetsutbyte på kommunal nivå fortsätter inom interregprojektet TRUST, som har startat under projekttiden och omfattar alla kommuner i Dalarnas län och Hedmarks fylke.

Måluppfyllelse:

10 gränsregionala nätverk har uppstått under projekttiden och flertalet kommer att ha fortsatt verksamhet efter projektets slut. Målet anses uppnått.

Mötesplatser

Målbeskrivning: Skapade möteplasser för erfarenhetsutveksling på lokalt og kommunalt nivå.

Resultat:

Projektet har lyckats att mobilisera kommuner, byaggrupper och utvecklingsorganisationer utöver förväntan. En av framgångsfaktorerna är det stora antalet gränsregionala möten och studieresor som projektet har genomfört, totalt över 40 styck, se bilaga 8.4.

En annan framgångsfaktor är att projektet har arbetat med konkret metodutveckling där kommuner och organisationer var aktörerna och har gjort jobbet. Det har på ett naturligt sätt skapat tillfällen att träffas och lära känna varandra. Totalt har tio metoder och tio nätverk skapats under projektiden.

Projektets satsning på ny teknik, att göra det enklare att träffas och utbyta erfarenheter via nätet har hjälpt fler att anamma teknikens hjälp för att utbyta erfarenheter. Efter att ha testat olika varianter av webbmöten har det webbaserda projektverktyget "Projektplace" använts som projektets mötesplatsen på nätet. På Projectplace har alla som är aktiva i projektet tillgång till dokument, här körs webb-möten och videomöten.

Måluppfyllelse: Det gränsregionala samarbetet har gått över förväntan. Målet anses uppnått.

3.3.2 Analys av projektgenomförandet

Hjärtat i Skandinavien är det första större Interreg projekt som Länsstyrelsen och Fjellregionen genomfört. Erfarenheterna av gränsregionalt samarbete är därför begränsade i de respektive organisationerna. Därför var det ett önskemål från båda organisationerna att samla kunskap och erfarenheter från projektgenomförandet och använda lärdomarna i framtida gränsregionala samarbeten. En rapport har tagits fram.

Bland de viktigaste insikter från projektgenomförandet är att rollfördelning mellan projektledare och projektmedarbetare behöver bli tydligare, att mer energi måste satsas på att informera kontinuerligt om projekts resultat och att en gemensam planeringsprocess i början av projektet behövs för att stärka den gemensamma målbilden bland projektets aktörer.

3.3.3 Vägen vidare framåt

Genom det intensiva samarbetet inom ett bredd spektrum av insatsområden har förtroendet för varandra stärkts bland organisationer, kommuner och myndigheter. Detta har lett till att nya insatsområden har identifierats och ett nytt samarbetsprojekt för att utveckla evenemang och besöksnäringen har sökts av projektägaren och beviljats inom Interreg-programmet. Projektet pågår mellan 01.01.2012 och 30.06.2014.

3.4 Budget

Beslutade medel	SEK	NOK
Budget kontant- enligt beslut	6 996 284	4 730 000
Budget direktfinansiering- arbete enligt beslut	2 246 000	210 000
Budget total enligt beslutet	9 242 284	4 940 000
Utfall		
Egen personal	2 061 324	2 014 570
Externa tjänster	2 711 070	1 700 488
Lokalkostnader		132 777
Investeringar		17 897
Resekostnader	415 254	384 150
Övriga kostnader	1 774 118	733 162
- Intäkter		- 295 713
Summa faktiska kostnader	6 961 765	4 687 331
Summa direktfinansiering-arbete	2 329 482	210 000
Utfall total	9 291 247	4 897 331

4. Indikatorer

	Antal enligt projektbeslut	Resultat vid projektslut	Kommentarer
Övergripande indikatorer			Se bilaga 8.1
Antal kvinnor 15-24 år som deltar i projektet	15	66	Se bilaga 8.1
Antal kvinnor yngre än 15 eller äldre än 24 som deltar i projektet	45	210	Se bilaga 8.1
Antal män 15-24 år som deltar i projektet	15	18	Se bilaga 8.1
Antal män yngre än 15 eller äldre än 24 som deltar i projektet	45	211	Se bilaga 8.1
Antal deltagande företag med kvinnligt ägande som deltar i projektaktiviteter	5	44	Se bilaga 8.1
Antal deltagande företag med manligt ägande som deltar i projektaktiviteter	7	35	Se bilaga 8.1
Antal deltagande företag med mixat ägande som deltar i projektaktiviteter	2	12	Se bilaga 8.1
Resultat indikatorer			
(A) Antal undanröjda upplevda gränshinder	5	9	Upplevda gränshinder undanröjdes främst genom ökad kunskap om förhållandena i respektive land och genom kompetensutväxling samt metodutveckling. Samarbete Fjellregionen - Länsstyrelsen Flygsamarbete över gränsen Erfarenhetsutbyte inom fåbodnäringen Kunskapsöverföring inom biogas och biovärme Utveckling av metodhandboken och infokiosk Kunskapsspridning boende med häst Marknadsföring av Hundspannsevenemang Ideeutbyte om designkonceptarbete Kunskapsutbyte om gemensam krigshistoria
(A) Antal kvinnor som deltar i gemensamma utbildningar och praktik	40	54	Se bilaga 8.1
(A) Antal män som deltar i gemensamma	40	64	Se bilaga 8.1

<i>utbildningar och praktik</i>			
<i>(A) Antal nyetablerade och vidareutvecklade gränsöverskridande kluster</i>	5	5	För beskrivning av klustren se "Resultat: Mål 4, Gränsregionala nätverk" Fäbodsamarbete Servicesamarbete: Merkur-butiksmentorer-FLF Småflygsamarbete Samarbete krigshistoria: Furudals Bruk- Hjemmefrontsmuseet Samarbete Hundspannslöpen
<i>(B) Etablerade institutionella samarbeten</i>	10	18	För beskrivning av samarbeten se "Resultat: Mål 4, Gränsregionala nätverk" Tätortssamarbete mellan fyra kommuner Hästsamarbete fyra kommuner i Fjellregionen och två kommuner i Dalarna Servicesamarbete Högskolan Hedmark- Länsstyrelsen Dalarna – Regionrådet för Fjellregionen Samarbete Ung företagsamhet-Ung entreprenörskap Slädhundssatsning: Länsstyrelsen Jämtland- Fjellregionen- Länsstyrelsen Dalarna Energi: Samarbete Vingelen Utveckling- Fylkesmannen i Hedmark-Gävle-Dala Energikontor-Länsstyrelsen Dalarna
<i>(B) Nya och vidareutvecklade metoder för stads- och landsbygdsutveckling</i>	5	10	För beskrivning av metoderna se "Resultat: Mål 1-3" Methodhandboken (service) Infokiosk (service) Egen-el produktion (Energi) Pannrumssafari (Energi) Bondevärmeanläggning Vinnilsgarn (Energi) Destinationsdesign Särna (Attraktiva tätorter) Konstnärens insatser i planprocessen (Tätorter) Fäbodkalendern (Livsstilsboende) Profilering för häst- och hundboende (Livsstil) Flygturism (Livsstil)
Egna Indikatorer		Resultat	
<i>Starkt nätverk mellan kommuner, lokala utvecklingsgrupper och bygder i Dalarna</i>		Genomfört	10 nätverk har skapats För beskrivning av samarbeten och nätverk

<i>och Fjällregionen.</i>			se "Resultat: Mål 4, Gränsregionala nätverk"
<i>Större förståelse och kunskap om skillnader och likheter på landsbygden i varandras länder.</i>		Genomfört	42 gränsregionala möten och studieresor har anordnats . För närmare beskrivning se "Resultat: "Mål 5 Gränsregionala mötesplatser"
<i>Identifiering av lokala utvecklingsgrupper och bygder för metodutvecklingsarbetet</i>		Genomfört	Identifieringsarbete utfördes under första hälften av projektperioden. Ett trettiotal grupper/bygder har medverkat i att utveckla projektets 10 metoder.
<i>Identifiering av behov av insatser och metoder för de lokala utvecklingsgrupperna och bygderna.</i>		Genomfört	Identifieringsarbete utfördes under första hälften av projektperioden genom uppstarts- och inspirationsseminarier för delprojekten.
<i>Utvecklade metoder och modeller för hållbar lokala utveckling för att öka attraktiviteten på landsbygden och dess små samhällen och orter.</i>		5 metoder	Se "Resultat: Mål 2" för beskrivning av metoder
<i>Utvecklade metoder för att synliggöra och profilera attraktiva livsmiljöer för boende och inflyttning.</i>		3 metoder	Se "Resultat: Mål 2" för beskrivning av metoder
<i>Genom erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling identifiera, utveckla och testa innovativa lösningar och metoder för att utveckla och bibehålla offentlig och kommersiell service i syfte att skapa levande och attraktiva lokala samhällen.</i>		2 metoder	Se "Resultat: Mål 2" för beskrivning av metoder

Kommentar: Fler än 1000 personer har varit med i projektets aktiviteter men i sammanställningen ovan betraktas endast personer som har deltagit minst två gånger i projektets aktiviteter eller som har varit aktiva i projektets genomförande genom att utföra betald eller obetald arbetsinsats som deltagare.

5. Projektets påverkan på de genomgående (horisontella) kriterierna

5.2 Gränsregionalt mervärde

Ett gränsregionalt mervärde har uppstått i alla framarbetade metoder. Några konkreta exempel: Den i Hedmark utvecklade infokiosk har rönt stor uppmärksamhet i Sverige och funktionen håller på att utvecklas för svensk bruk. Inom Flyg har ett tätt samarbete etablerats mellan Tynset flygklubb och Siljansnäs airpark som resulterar i en gemensam strävan att ta bort gränshinder i form av tull/toll och förenkla administrationen när flygare korsar gränsen och gemensamt utveckla produkter för flygturister. Furudals Bruk och Svensk-norsk veteranmuseet har etablerat kontakt med Hemmefrontsmuseet i Oslo med utbyten, studiebesök och fått hjälp med framtagning av instruktionsmaterial för skolor av en norsk krigsveteran. Temamöten om energi med föreläsarna från Norge och Sverige inom området energi har bjudit på många aha-upplevelser både för deltagare och föreläsare när man förstod förutsättningar och utvecklingstakten i de båda länderna. Satsningen på biogas i Fjellregionen hade inte blivit av utan inspel från Sverige och lanseringen av solcells båten på Jonsgård Turistcenter i Fjellregionen hade absolut inte skett utan projektets inverkan. Hästföretagen på svensk sida har en hel del att lära sig av hästföretagen i Norge, vilket har resulterat i ett antal välbesökta seminarier och studieresor till Norge samtidigt som inspiration har hämtats från Sverige är det gäller boende med häst, bed and box m.m. Fäbodkalendern är ett annat exempel på en uppskattad produkt som inte skulle finnas utan gränssamverkan och lanseringen av regionen som hundspannsdestination hade inte kunnat göras utan ett gränsöverskridande samarbete.

Genom att samarbetet gränsregionalt kring så många metoder har kunskapsbasen och erfarenheter blivit större än om man bara hade samarbetat regionalt. Att så många personer från båda länder fick tillfälle att lära känna varandra och få förtroende för varandra genom konkret samarbete och produktutveckling är förmodligen projektets mest bestående resultat på lång sikt.

5.2 Bättre miljö

Satsningen på småskalig energi är projektets i särklass största bidrag till en bättre miljö. Satsningen på egen-elproduktion, inspiration genom solcells båtar, spridning av utbildningar för att välja rätt uppvärmningsmetod i villan, utformning av bra och billiga närvärmeanläggningar och satsningen på biogas ger direkta positiva miljöeffekter.

Projektet har tagit fram en miljöplan för sin verksamhet och i det vardagliga arbetet med projektsamordningen har projektledningen utgått ifrån den. Projektledningen har i stor grad ersatt fysiska möten med videomöten, webbmöten och telefonkontakter vilket har minskat miljöbelastningen och resekostnader.

5.3 Jämställdhet mellan kvinnor och män

Styrgruppen har genomgått en jämställdhetsutbildning och en jämställdhetsplan har utarbetats och godkänts av styrgruppen. Projektledningen har försökt att få till en jämn könsfördelning i planeringsgrupperna för delprojekten, så att så många perspektiv som möjligt kunde tas med i planeringen. Projektet som helhet hade en ganska jämn könsfördelning men arbetsområden häst och energi avvek där fler kvinnor intresserade av hästaktiviteter och fler män av energifrågor.

5.4 Etnisk mångfald och integration

Projektets arbete med integration byggde främst på att erbjuda alla samhällsgrupper möjlighet att delta i projektets utformning och satsningsområden. Speciell vikt lades i början på projektperioden där vi försökte få till en spridning av inbjudningar till uppstartsmöten på så bred front som möjligt.

Projektets integrationsarbete har också foregått genom att förbättra värdskapet – Ved att hitta trygghet i sin egen historia och genom att kunna vara öppna för det nya. Projektets ungdomsinriktade insatser kring krigshistoria och historiska kulturspår är exempel på detta.

6. Informationsinsatser och skyltning av projektet

Dekaler (klistremärke) med Interreg og EU logo har satts upp på kontoren på Länsstyrelsen och Fjellregionen. Vi har merket dör til arbeidsplassen där Interreg-finansierat verksamhet pågår samt ingången till korridoren där kontoren befinner sig.

Logotyper för EU- og Interreg används i projektets IT-kommunikation, inbjudningar, annonser og presentationer. Tidigt i projektet har styrgruppen bestemt att projektet ska marknadsföras under logotypen ”Scandinavian Heartland” og skal rubriceras med ”Scandinavian Heartland- med levande landsbygd” i inbjudningar, informations og mediasammenhang . Logotypen delas med systerprojektet som benämndes ”Scandinavian Heartland – natur- og kulturbaserad besøksnæring”.

Informationsmateriale, hjemmesider og facebooksider som presenterer projektet har linker til, og er merket med projektets egen logo, Interreg og EU flagg.

Information har även spridits genom andras evenemang, t.ex. har projektet presentert sin verksamhet på Interreg-projektkontakt i Trondheim 2010, Energiseminarium i Dalarna 2010 og 2011, på Euromontana i Norge 2010, Hundspanns VM i Rörås 2011, InterregForum III i Stockholm 2011 og PADIMA konferanse i Frankrike 2011. En gemensam mall og layout for publikationer inom projektet har tagits fram. Den ligger till grund for inbjudningar og brosjyurer.

En projektbrojyre og två informationsfoldrar som visar projektets insatser og resultat har tagits fram tillsammans med systerprojektet ”Natur- og kulturbaserad besøksnæring”.

Fyra rollups varav två på engelska har tagits fram.

Medie og pressedekning prosjektet har fått god dekning i media og presse, se bilaga 8.2.

Presentasjoner prosjektet har blitt presentert ved en rekke anledninger både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt, se bilaga 8.3.

11 brosjyrer har publicerats med projektets resultat se bilaga 8.5.

7. Underskrifter

Mikael Selander

Länsstyrelsen Dalarna

Rune Jörgenssen

Regionrådet for Fjellregionen